

ARHITECTURĂ ȘI CONSTRUCȚII ÎN SECOLUL XX. O MĂRTURIE CONTEMPORANĂ – OPERA LUI G. CĂLINESCU

H. GARBEA, S. CIMPEANU

U.S.A.M.V. București

e-mail: ghoria00@pcnet.ro

Although architecture is not popular with Romanian writers, the buildings described by G. Călinescu in his novels are particularly important as settings for the plot. No other novelist has ever paid such attention to the strongly individualising urban landscape. It is noteworthy that the action of the four novels written by G. Călinescu takes place in Bucharest. The paper analyses the sites of G. Călinescu's novels from the viewpoint of the history of Bucharest buildings.

Keywords: *architecture, urban, buildings, history, plot.*

Autorii români de literatură au o slabă priză la decorul arhitectonic. Preocupați de zguduirii ale conștiinței personajelor, acești făuritori de destine lasă cadrul în care se petrece acțiunea nedefinit. Sau poate personajele însele, trăind cu intensitate, ignoră complet locurile unde se desfășoară existența lor ?

MATERIAL ȘI METODĂ

Decorurile în care se desfășoară acțiunea romanelor lui G. Călinescu beneficiază din partea autorului de o atenție aparte. Se poate afirma că nici un alt prozator român nu acordă atât spațiu decorului urban, puternic caracterizant. E uimitor, dimpotrivă, cât de neglijenți sunt alți romancieri cu acest tip de detalii care servesc de minune prozei de întindere mare, chiar celei psihologice.

Explicația este probabil una simplă: spre deosebire de G. Călinescu, prozatorii respectivi nu se pricep la asta. Nu au limbajul adecvat și nu „văd” în cadru decât personajele sau, mai rău, interiorul acestora. Camil Petrescu e absorbit de psihologii, Marin Preda de acțiunile și limbajul colorat al personajelor ca și, într-un alt mediu, Eugen Barbu. Rebreanu remarcă mișcările „gloatelor” iar N. Breban strategiile lor pe eșicherul relațiilor umane. Toți aceștia sunt niște foarte slabi observatori ai obiectelor, ai construcțiilor, ai mediului. Toți cu excepția lui Sadoveanu pe care îl interesează însă doar mediul natural.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

O excepție enormă o constituie cazul lui G. Călinescu. Nu numai că el dedică un roman unui arhitect care dă și titlul operei, *Bietul Ioanide*, dar încă din romanele anterioare, *Cartea Nunții* și *Enigma Otiliei*, arhitectura și construcțiile urbane au un rol important. Ele definesc epoca și statutul social al eroilor dar, totodată, constituie veritabile documente ale epocii în care se petrece acțiunea. Cititorul preocupat de

reconstituirea perioadelor în cauză poate să parcurgă romanele cu mare plăcere și cu folos fără a se interesa de narațiune, concentrat doar pe partea descriptivă a clădirilor și a sistematizării urbane.

În fapt, e vorba de București, această sistematizare lipsește aproape complet la începutul secolului XX, făcând din Capitală, la anul 1910, un sat mare. Foarte aproape de Calea Victoriei și de Bulevard, artere drepte care împart orașul constituind partea lui cea mai vie și mai elegantă, se întind curți mari și pustii, abandonate unei vegetații haotice. Curtea lui Moș Costache, în *Enigma Otiliei*, este un veritabil parc, cu chioșc și copaci numeroși, iarbă netunsă și cărări improvizate. Deși la stradă casele sunt apropiate, fundurile de curte par să fie depărtate și indistincte între ele, separate eventual formal.

Nu altfel stau lucrurile în Casa cu Molii a mătușilor lui Jim din *Cartea nunții*. Clădirile sunt scunde și înconjoară un teren comun, fiind construite prin adițiune aleatorie. Și Moș Costache Giurgiuveanu, când vrea să facă un rost Otiliei, se apucă să strângă material în vederea unei construcții noi în propria curte. El nu se preocupă de vreo aprobare urbanistică, bunul plac al proprietarului fiind suveran. Nici nu consultă un arhitect sau un constructor diplomat. E de imaginat că aceștia lipseau din nomenclatorul profesiilor bucureștene la 1910. Zidarii, unii italieni, erau cei care făceau casele după indicațiile, unele aberante, ale proprietarilor.

Într-o schiță, și I.L.Caragiale descrie foarte succint câteva case de închiriat cu fațade somptuoase și interioare cu totul neconvenabile, camerele având pereții în unghiuri bizare. În paranteză fie zis, asemenea case, cu saloane în trei colțuri și dormitoare pentagonale, cu caturi adăugate de înălțimi inegale există și azi prin zona Lipsani, Smîrdan, Sf. Dumitru.

Casa lui Moș Costache din Antim este și ea nemodulată pe înălțime. Încăperile au înălțimi „absurde”, cuvânt des folosit de Călinescu și foarte la locul lui în chestiune. Dar nu pe toată suprafața imobilului. Mai rațională pare casa mătușii Otiliei, sinistra Aglae Tulea. Acea trebuie să fi fost tip vagon, cum iarăși era moda epocii, cu o intrare prin față și alta prin dependințe. Nici imobilul lui Costache, nici al Aglaei, cu atât mai puțin cel în care se mută Titi Tulea în scurtul său episod matrimonial cu Ana Sohațchi nu au apă curentă și canalizare. Rezultă evident că toate sunt prevăzute cu haznale.

Altfel stau lucrurile cu apartamentul din centru al lui Pascalopol (*Enigma Otiliei*) care, fiind în imobil multietajat, trebuia să fie înzestrat cu asemenea accesorii ale civilizației. În schimb, spre oroarea lui Felix, colegul său Weissman, locuiește într-un imobil cu camere de raport unde sunt, după afirmația unui locatar,

două sute de chiriași și un singur closet. Lucrul pare posibil iar cine nu crede se poate edifica pășind chiar azi pe Calea Moșilor de la Pache spre Sf. Gheorghe.

Structura de beton armat nu ajunsese la construcții civile, cu atât mai puțin la particulari. Casa lui Moș Costache e din pereți portanți de cărămidă, cu planșee pe grinzi de lemn. Când moșul depozitează materiale grele în casă, elementele orizontale se curbează periculos și efortul transmis la pereți îi determină să lucreze, fisurând tencuiala sub formă de fulger.

Decorațiunile acestor case sunt la fel de „absurde” și din materiale caduce. În ceea ce privește instalațiile, absenței celor de apă i se adaugă lipsa electricității. În centru însă, la localul lui Iorgu de pildă, ba chiar în casele de raport ale lui Costache, pe Știrbei Vodă, iluminarea este electrică.

Peste aproximativ 10 ani, după ce Felix ajunge profesor la Medicină și medic cunoscut, casa lui Moș Costache, anacronică încă la 1910, va fi găsită de tânărul doctor nelocuită. Despre a Aglaei nu aflăm nimic. La fel, după război, Jim Marinescu (*Cartea nunții*) va „rade” parțial casele cu molii ale mătușilor construind pentru familia sa un decor modernist, chiar excesiv, dar care se va învecina fatal cu vechiturile în care o parte dintre bătrâne continuă să trăiască în stilul lor vetust.

După războiul de întregire, în București se deschid noi cartiere. „Acolo e câștigul”! exclamă un personaj din *Groapa* lui Eugen Barbu. De fapt *Groapa* e povestea deschiderii unui astfel de cartier care capătă rapid cei doi poli ai axei lumii: cârciuma lui Stere și biserica lui Popa Metru. Stere și vecinii săi ridică niște baracamente. Unele se surpă sub o ploaie mai puternică. Ulterior, cârciumarul înlocuiește cheresteaua cu zidul de cărămidă. Dar vecinii rămân inevitabil la chirpici. Eugen Barbu nu intră foarte mult în detalii arhitectonice, mai ales că în Cuțarida nu e rost de construcții elaborate.

Ne întoarcem așadar la G.Călinescu și la *Bietul Ioanide*. De la amândoi, constructorii au ce învăța. Spre sfârșitul anilor 1930, Ioanide este un om care a studiat în străinătate, l-a cunoscut personal pe Le Corbusier, e o personalitate cunoscută la București și care suscită admirația unor reviste străine. Cum e profesor la Școala de Arhitectură, e de presupus că măcar unii dintre studenții săi ar fi fost apti să-i ducă arta mai departe. Dar, așa cum știm, timpul n-a mai avut răbdare.

Ioanide și prin el Călinescu visează un oraș monumental în care kitschul și dezordinea constructivă să fie absente. Ioanide este adeptul formelor geometrice și al arhitecturii cubiste prin care se remarcă multe edificii din anii 30. Inamicul lui Ioanide pe tărâm practic și teoretic este un anume Pomponescu, personaj oficial, ministru, profesor de beton armat.

Pomponescu e tradiționalist și naționalist în materie de construcții. Simpatia autorului merge decis spre Ioanide. Creațiile lui Pomponescu sunt calificate drept „drăcii”, stil de cimitir și cavou. Clădirile care nu se acordă cu vederile lui Ioanide au un „mizerabil stil de provincie franceză” iar stilul lui Ion Mincu este „oribil”. Apare și o „oribilă imitație de stil Mincu”. Ioanide se ocupă constant de renovări. El rade pitorescul cultivat de Mincu și de imitatorii săi între care Pomponescu pentru a geometriza formele.

În realitate, clădirile osândite de Călinescu: CEC-ul, Cercul Militar, Bufetul de la Șosea nu sunt „oribile” decât în ochii unor radicali și prin excesul de înflorituri al detaliilor. Nici construcțiile lui Petre Antonescu, prototipul ipotetic al lui Pomponescu, nu sunt absurde. După cum, invers, „domul cubist” ridicat de Ioanide sau Palatul Telefoanelor, clădit realmente în epocă, nu au nimic sinistru deși au șocat publicul epocii. Important este că G.Călinescu are o concepție coerentă și consecventă despre frumosul urban și despre arhitectură, plănuiind, odată cu Ioanide, utopic, orașul ca monument finit și unitar stilistic. Ce ar fi zis bietul, la propriu acum, Ioanide dacă ar fi văzut Casa Scânteii, Opera sau, mai ales, Casa Poporului? De fapt pe primele două ar fi putut să le apuce.

Un personaj de efect în perspectiva arhitecturii visate de Călinescu este aghiotantul lui Ioanide, Butoiescu. Acesta e om fără școală dar cu vastă experiență și cu pricepere în execuție. El este „critic” lui Ioanide pe care acesta își verifică unele teorii, precum Schiller pe bucătăreasă. Dar Butoiescu este un autor de kitschuri. El își înalță o casă-ghiveci cu elemente stilistice diferite asamblate incoerent. E o tendință a epocii care a dat nu puține locuințe spațioase și trainice în cartiere azi foarte considerate: Domenii, Cotroceni, Floreasca, Rosetti, Dacia etc.

„Aceste case, scria Călinescu, au un aer improvizat, de decoruri de teatru”. În fapt ele sunt din materiale bune și numai aparența le strică, mai ales prin detalii de fațadă.

O vilă „tip Butoiescu” se vinde azi cu sute de mii de euro, independent de crenelurile de pe acoperiș, intrarea ogivală străjuită de coloane răsucite sau de bolțile false. Timpul a dat prestigiu acestui stil eclectic și, în timp, „Butoiescu” nu l-a învins pe „Ioanide”, dar stă alături de el în Bucureștiul anilor 2000. Amîndoi, Ioanide și

constructorul său, poate și G. Călinescu, ar fi uimiți să constate că unele construcții ridicate după 1990 imită stilul interbelic al unuia sau al celuilalt. Asta se întâmplă în Capitală dar, mai ales, în stațiunile de vacanță, Sinaia de pildă, unde stilul Butoiescu ar putea să devină normă dacă nu ar fi atât de „deschis”, înglobând tot felul de „drăcii”, vorba lui Ioanide. Cât despre Pomponescu, el „trăiește” în fațadele și mai ales în lobby-urile hotelurilor de la patru stele în sus din aceleași stațiuni, pompos și incomod cum l-a conceput Călinescu.

CONCLUZII

Iată cum trei personaje concepute cu jumătate de secol în urmă au rămas vii prin concepțiile lor și au încă viață lungă înainte prin universalitatea conferită de autor. Nimeni nu se mai poate îndoii de geniul lui G. Călinescu.

BIBLIOGRAFIE

1. E. Barbu, *Groapa*, ediții multiple
2. I.L. Caragiale, *Momente și schițe*, ediții multiple
3. Ș. Cazimir, *I.L. Caragiale față cu kitschul*, Ed. Cartea Românească, 1989
4. G. Călinescu, *Cartea nunții*, ediții multiple
5. G. Călinescu, *Enigma Otiliei*, ediții multiple
6. G. Călinescu, *Bietul Ioanide*, ediții multiple